

Archeologický výzkum v historickém jádru Bíliny

Praha/Bílina: V září a říjnu roku 2011 provedl Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i. výzkum v trase výkopu pro tepelný napáječ přes Městskou památkovou zónu města Bíliny. Akce byla jedinečnou možností pro poznání raně středověkého osídlení v podhradí přemyslovského správního hradu. Trasa výkopů se také dotkla bezprostředního okolí kostela sv. Petra a Pavla, který uvádí k roku 1061 ve své kronice kanovník Kosmas.

Výzkum značně komplikovala skutečnost, že probíhal v podzimních měsících a stavba měla být dokončena do zahájení topné sezóny. Pro co nejrychlejší průběh se pracovalo 10 hodin denně, soboty, neděle a svátky. Tím se podařilo výzkum realizovat v 35 dnech – od 15.9. do 19.10. 2011 – a účastnili se ho 2 archeologové, 4 terénní technici a 20 dělníků. Trasa výkopu byla rozdělena do úseků, v nichž byl postupně strojově odstraněn povrch komunikace a nadložní vrstvy. Poté došlo k začištění povrchu a vytyčení sektorů ca 2 m dlouhých. Celková délka výkopu archeologicky dozorovaného, a v případě potřeby zkoumaného, činila 420 m, prozkoumáno bylo ca 600 m². Archeologicky odkrývané úseky výkopu byly rozděleny na sektory po ca 2 m délky.

Výsledky výzkumu lze shrnout do tří základních skupin poznatků:

- 1) počátky vrcholně středověkého opevnění města a změna jeho půdorysu v 15. století
- 2) raně středověký kostel sv. Petra – pohřbívání a sídlení v jeho okolí
- 3) unikátně zachovaná raně středověká srubová stavba

Dochované části městského opevnění jsou pozdně středověkého stáří, ale předpokládalo se, že stojí na místě staršího opevnění. Překvapením byl nález mohutných zděných konstrukcí jen 20 metrů jižně od kostela sv. Petra a Pavla. Postupně výzkum odkrýval pět fází městské fortifikace. Nejstarší byla dovnitř otevřená hranolová bašta, nejmladší bašta půlkruhová přisazená dodatečně k hradbě. Všechny hradby byly postaveny z místní ruly spojované světle hnědým vazkým jílem. Jak ukázal výzkum stojící hradby na východní straně města z období někdy kolem roku 1470, nebylo to nic neobvyklého, jelikož i ta byla stavěná na jíl a vápenná malta byla použita jen v mladších vysprávkách. Starší městská fortifikace postupně zanikla díky pohřbívání. Jelikož byl hřbitov plný kosterních pozůstatků, navázala se na něj zemina a do ní se opakovaně pohřbívalo. Tento proces trval až do 1. pol. 18. stol. Za tu dobu vznikl jižně od kostela umělý pahorek, který dnes převyšuje povrch Seifertovy ulice o 3 m. Zahlubování hrobů poškodilo zřejmě ještě starší opevnění, které mělo podobu dvou paralelních zdí s meziprostorem vyplněným spraší přemístěnou z podloží. Kvůli značné hloubce archeologického výkopu nad rámce stavby nebyly situace dokopány až na podloží.

Kronikář Kosmas zmínil v souvislosti s nástupem Vratislava II. na knížecí stolec roku 1061 bílinského správce Mstiše. Ten se snažil usmířit si knížete za své těžké prohřešky vůči jeho první manželce pozváním do Bíliny při příležitosti vysvěcení kostela sv. Petra v bílinském podhradí. Vysvěcení se zúčastnil i biskup Šebíř, který poté zůstal se Mstišem v jeho dvorci před kostelem, zatímco kníže se odebral nahoru na hrad. Současná podoba kostela sv. Petra je výsledkem přestavby v letech 1573-1575 po požáru z roku 1568. Je pravděpodobné, že zařazení Bíliny mezi arcijáhenství pražského biskupství na počátku 13. století přineslo přestavbu v pozdně románském slohu, jelikož takovému významu starší raně románský kostel nemohl vyhovovat.

Trasa výkopu před západním průčelím kostela a v jeho jižním sousedství byla nadějí, že se podaří odkrýt něco z Kosmových údajů o Bílině počátku 2. pol. 11. stol. Výzkumem odkrývané raně středověké pohřbívání respektovalo mohutný zahloubený objekt, zřejmě sklep nebo

komoru, s tzv. vstupní šíjí. Ve výplni sklepa/komory a v okolních hrobech byly nalezeny opracované kvádrčky z opuky. Ta byla oblíbeným stavebním materiálem na sakrální stavby raného středověku a do Bíliny musely být přivezena přes České Středohoří z Poohří. Ke sklepu směřoval mělký žlábek vyplněný zlomky opuky, malty a bílé hlazené omítky. Zřejmě je to pozůstatek kamenné architektury, která byla rozebrána na stavební kámen a žlábek a jeho okolí bylo zaplněno nepoužitelným stavebním odpadem. Do těchto vrstev se nadále pohřbívalo od sklonku raného středověku až do 40. let 18. stol.

Podle keramiky ve výplni sklepa/komory došlo k jeho zániku a zaplnění na sklonku 11. století. Vzhledem k poloze, rozměrům a typu komponenty, přítomnosti stavebních článků a kvádrčků a užití kamenné nekostelní architektury je pravděpodobné, že se vsutku jedná o pozůstatky dvorce hradskeho správce Mstiše. Vzhledem k přesné lokalizaci Kosmou *ante ecclesiam* (před kostel) je možné, že dvorec znal z vyprávění, možná jej i sám navštívil.

Na východní straně Mírového náměstí odkryl výzkum situaci, jakou známe z nížinného Polska, nebo na březích Baltského a Severního moře. Na povrchu naplavenin řeky Bíliny se dochovaly zbytky dřev, které přeryly sídlištní vrstvy z 9.-11. století s velkým obsahem organického materiálu. V 11. století byla postavena v SV rohu dnešního nám. srubová stavba o třech prostorách, které zřejmě tvořila jádro usedlosti. Díky značné vlhkosti se dochovala konstrukce stavby, ale jednotlivé dřevěné prvky ne v takovém stavu, aby bylo možno provést datování podle letokruhů. Další jedinečnost spočívá v konstrukci, v níž se střídaly kulatiny a prkna, vše k sobě sesazeno kolyčky.

Popisky obrázků

1. Půdorys hranolové bašty z první fáze zděné městské fortifikace zpevněné v druhé fázi vývoje předsazenou zdí (foto ARUP).
2. Raně středověké pohřbívání z 10./11. století. Hrob „vampýra“ s kamenem na hrudním koši vlevo (foto ARUP).
3. Otisk páteře a žeber na kameni dokládající uložení přímo na tělo (foto ARUP).
4. Půdorys trojdílného srubu z 11. Století (foto ARUP).
5. Řez konstrukcí srubu (foto ARUP).
6. Celkový záběr na výzkum na Mírovém náměstí (foto ARUP).
7. Průběh výzkumu (foto ARUP).
8. Dokumentace výzkumu (foto ARUP).